

A számítógéppel kezelhető katalógusok visszamenőleges megteremtése az NSZK-ban

Bár a cédulakatalógusok visszamenőleges átalakításáról géppel olvasható formára különböző vélemények vannak a szakmában, annyi bizonyos, hogy a könyvtárak belátható időn belül aligha kínálhatják továbbra is cédulakatalógusaikat sem azoknak a kutatóknak, akik megszokták, hogy nemzetközi hálózaton keresztül világszerte kommunikálhatnak egymással, sem pedig azoknak a diákoknak, akik szemináriumi dolgozataikat személyi számítógéppel írják. A katalógusok visszamenőleges konvertálására egyszerűen szükség van. De hogyan és hol kell elkezdni?

Az *Universitätsbibliothek Heidelberg* (Heidelbergi Egyetemi Könyvtár) példája azt mutatja, hogy esetenként a szükség viszi rá a könyvtárat az ilyen munkálatok elindítására. Amikor bevezették a számítógépes kölcsönzést, rákényszerültek arra, hogy a csoportos raktári jelzetek miatt a művek minimális címléirési adatait is rögzítsék az azonosíthatóság végett. Eleinte a bibliográfiai tételt a kölcsönzési eljárás során készítették el, de hamarosan kiderült, hogy ez nem járható út. Ezért a legteljesebb régi szakkatalógus alapján kezdték meg a csoportos raktári jelzetek alatt szereplő egyes művek rövid leírásait gépre vinni a kölcsönzés céljaira. Hasonlóképpen jártak el sok amerikai könyvtárban is. Tipikus példa erre a *Library of Congress* (LC; USA), amely egy külső céggel készítette el raktári nyilvántartásából a rövid leírásokat.

Időközben azonban az amerikai könyvtárak már nem elégedtek meg ezekkel a rövid leírásokkal; teljes bibliográfiai tételeket akartak, osztályozó jelzetekkel és tárgyszavakkal ellátva. Ma már rendelkezésükre áll az LC 3 milliárdnyi teljes bibliográfiai tétele, amelyeket előnyös áron vásárolhatnak meg; így aligha engedhetik meg maguknak a könyvtárak – de nem is akarják –, hogy ne legyen automatizált, online olvasói katalógusuk.

A számítógépesített katalógusok minőségét tovább javította, hogy az LC 1977 óta rendelkezésre bocsátja az egységesített névalakok (besorolási adatok) különféle listáit (2 millió személynév, 160 000 testületi név, 100 000 időszaki kiadvány és sorozat címe).

Az út tehát a kölcsönzés célját szolgáló, minimális adatoktól a rövidített leíráson keresztül a teljes bibliográfiai tételig vezet a katalógusok visszamenőleges automatizálása során; távlatilag csak a teljes tételek jöhetnek számításba. A kérdés az, lehetséges-e mindjárt teljes tételekkel feltölteni az online katalógust. Úgy látszik, Amerikában is lépésről lépésre kell haladni. Például a *Chicagói Egyetemi Könyvtár* először rövid leírásokat szerzett be, mint amelyeket a későbbiek során a legkönnyebben tud majd felváltani teljes tételekkel. A mintegy 2,5 millió tétel gépi kon-

vertálására közel 11 millió dollárt irányoztak elő; a leírásokat valamelyik nagy bibliográfiai adatbázistól rendelik meg.

Az *NSZK Tudományos Tanácsa* is hasonló eljárást ajánl, bár az amerikai minta követése esetén további kiadásokkal is számolni kell, ugyanis olyan kiegészítő munkálatok elvégzésére van szükség, mint például megfelelő konvertáló programok kidolgozása, a katalógizálási szabályzatok összevetése stb.

E munkák költségkihatásait ma még nem lehet felbecsülni; annyi biztos, hogy a külső adatbázisok igénybevételének költségei nem haladhatják meg a feladat saját erőből való elvégzésének kiadásait. Befolyásolja a döntést az is, hogy milyen találati százalékot eredményez a külföldi adatbázisok használata. A Heidelbergi Egyetemi Könyvtár katalógusából vett minta az OCLC adatbázisában 46%-os találati arányt mutatott; viszont az 1935–1985 közötti ötven évben megjelent anyagra vonatkozóan már 86% volt ez az érték, ami nagyon is biztató. Ezért érdemesnek látszik először bizonyos katalógusrészletek konvertálhatóságát megvizsgálni, a kísérletek során a szükséges know-how-t elsajátítani és a nemzetközi bibliográfiai leírási szabványoknak megfelelő adatbázist a német nyelvterületen létrehozni, s meg lehetne kezdeni ennek a német viszonyokra való átültetését.

Az amerikai leírások felhasználása érdekében azon kell lenni, hogy a német szabályzat (RAK) minél kevésbé térjen el angol–amerikai katalógizálási szabályzattól (az AACR–2-től). Örvedetes módon az IFLA nemzetközi szabványosítási törekvéseinek keretében megszületett az *Authority-Data-Formats* (egységesített besorolásiadat-formátumok) tervezete. Ebben előirányozták az *ISADN* (International Standard Authority Data Number = Egységesített Besorolási Adatok Nemzetközi Szabványos Száma) bevezetését, ami lehetővé tenné a különféle adattárak összekapcsolását.

Gazdaságosan csak akkor oldható meg az idegen tételek és adatok átvétele, ha ezek egy közös német adatbankba kerülnek, amelyben az NSZK könyvtárai által készített bibliográfiai tételek is helyet kapnak. Ehhez az adatbankhoz a lehető legtöbb könyvtárnak hozzájárása kell, hogy legyen. Ezért a központi katalógus továbbfejlesztésének feltétlen elsőbbséget kell biztosítani. A rendelkezésre álló technikai megoldások szémszögéből érdektelen a vita, hogy ez a hálózati központi katalógus regionálisan vagy központilag legyen-e megszervezve.

Az USA-ban is együttműködési formákban készítik el a géppel kezelhető teljes bibliográfiai tételeket; a részt vevő könyvtárak gyakran egy-egy szakterület anyagának feldolgozását vállalják magukra. Az LC 1988 óta nyolc könyvtárral együttműködve és online összekötve állítja elő a legmagasabb igényeket

is kielégítő teljes tételeket az országos koordinált katalogizálási program keretében. Ezeket azután továbbadják a nagy adatbankoknak is. Hasonló megoldás az NSZK-ban is elképzelhető lenne, az egyes szakterületek gondozásáért felelős könyvtárakra támaszkodva. Az így előálló, online hálózati központi katalógus magas szakmai színvonalú tételeivel igen nagy segítségére lehetne a könyvtárközi kölcsönzésnek, s komoly nemzetközi jelentőséggel is bírna.

Távlatilag az a cél, hogy a régi kiadványokról is hasonlóan magas kvalitású tételek készüljenek; itt valószínűleg nélkülözhetetlen lesz a nemzetközi együttműködés. (Példát mutat erre a 18. századi angol kiadványok rövid leírásaiból összeállított számítógépes katalógus nemzetközi szintű vállalkozása.)

Az amerikai rendszer titka az, hogy legalább egy intézmény fáradozik a bibliográfiai tételek minőségi színvonalának megőrzésén. Ez lehetővé teszi, hogy a többi könyvtár saját tételeit folyamatosan jobbakkal váltsa fel. Számíthatunk arra, hogy a könyvtárainkban lévő tételek többsége az USA-ban hamarosan jobb minőségben rendelkezésre áll. Érdemes-e ezt a munkát Európában újra elvégezni? A válasz egyszerű: nem háríthatjuk el magunktól ezt a feladatot, mert a mi használóink sem elégednek meg gyengébb kiszolgálással. De: meg kell tennünk mindent, hogy a nemzetközi adatbankoktól átvegyünk, amit csak lehet.

A *Deutsches Bibliotheksinstitut* a helyes irányban keresi a megoldást: egyfelől az érdekeltek körével folytat egyeztető tárgyalásokat, s ezzel mozgásba hozta az egész folyamatot, másfelől konkrét projekteket (pl. külföldi adatok átvétele) indított. Kíváncsok, hogy a könyvtárak csatlakozzanak e projektekhez regionálisan és az egyes tartományok szintjén,

különösen ami a régi állományok katalogizálását illeti. Kérdés azonban, hogy a helyzet bonyolultsága miatt nem kellene-e az egész vállalkozást egy, e területen szakértő tanácsadó cégre bízni.

A tudományos tanács már 1987-ben javasolta egyes könyvtárak és a regionális könyvtári központok számítógépes kapacitásának jelentős fejlesztését. Ezeknek az ajánlásoknak eddig kevés fogantatjuk volt. Lehetséges, hogy új helyzet áll elő az NSZK-ban, s megvan a veszélye annak, hogy elavulásra ítélt technikát (pl. Siemens BS2000) választanak. A megosztott adatbankok nagy sebességű összeköttetése új lehetőségeket kínál a könyvtáraknak is; ezt mutatja az az amerikai fejlemény, amely szerint nagy központi számítógépek egész könyvtári rendszerek minden munkafolyamatát (beleértve a kölcsönzésnyilvántartást is) átveszik, s a helyi felhasználókhöz ugyancsak nagy sebességű távközlési vonalak fűzik őket.

Az NSZK könyvtárainak e tekintetben súlyos kérdésekre kell választ adniok, s helyes lenne gazdasági szakértők véleményét is kikérniök. Rugalmasságra van szükség, ami nem jelenthet minőségi engedményt. Amíg nem hoznak világos, általános érvényű döntéseket, addig mindenki tartsa magát ahhoz, amit már elfogadtak: a MAB adatformátumhoz és a RAK-WB-hez mint katalogizálási szabályzathoz. A szövetségi és tartományi szervek által a katalógusok visszamenőleges konvertálására kilátásba helyezett 150 millió DEM elnyeréséig azonban még egy sor részprojektben kell kipróbálni, miképpen lehetne ezt az összeget valóban hatékonyan felhasználni.

/MITTLER, E.: *Katalogkonversion – Wendepunkt für deutsche Bibliotheken? = Zeitschrift für Bibliotheksweisen und Bibliographie*, 36. köt. 5. sz. 1989. p. 407–418./

(Papp István)

Korábban már hírül adtuk (TMT, 36. köt. 11. sz. 1989. p. 492., 506.) a brit és a francia nemzeti könyvtár törekvéseit, hogy nemzeti bibliográfiáikat CD-ROM lemezen adják ki. Az alábbi referátum az ezt előkészítő közös brit– francia kísérletről számol be bővebben, míg az utána következő – egy évvel későbbi cikkről készített – referátum már arról tudósít, hogy elkészült és kereskedelmi forgalomban van a Brit Nemzeti Bibliográfia CD-ROM-változata.

Sz. P.

Nemzeti bibliográfiák kompaktlemezen: brit– francia közös kísérlet

1988 nyarán a *British Library* és a *Bibliothèque Nationale* közös kísérletbe fogott. Olyan CD-ROM lemezt hoztak létre, amelyen mindkét könyvtárból volt egy-egy bibliográfiai állomány. Ezt sokszorosították és széles körben terjesztették. Az volt a céljuk, hogy a két nemzeti könyvtár kísérlete után egyrészt komerciális alapon készítsenek ilyen lemezeket, másrészt a munkába további nemzeti könyvtárakat is bevonjanak.

Előzmények

A program előzményei 1985-re nyúlnak vissza, amikor a *British Library* kutatási-fejlesztési osztálya a *J. Whitaker and Sons* kiadóval együttműködve hozott létre egy CD-ROM lemezt. Már akkor, azon a lemezen is a *BNBMARC* adatbázis (*British National Bibliography MARC*, a brit nemzeti bibliográfia adatbázisa) egy részhalmaza volt rajta a *Conference Pro-*